

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

6

ТОМ

Ла – Мі

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 2009

МЕНОНІТИ В УКРАЇНІ. Меноніти — одна з релігійно-протестантських громад (див. *Протестантизм*), назва якої походить від імені її ідейного фундатора, голл. сільс. священика Менно Симонса (1496—1561). Очевидець жажливої розправи урядових військ над *анабаптистами*, жертвою якої став його рідний брат, М.Симонс зрікся сану католич. священика, почав вивчати твори протестантських богословів (М. *Лютера* та ін.), прийняв принципи вчення анабаптистів, заснував чисельні громади у Фрисландії (істор. область біля берегів Пн. моря), Кельні (місто в Німеччині), Пд. Німеччині, Макленбурзі (істор. область на пн. Німеччині), Прибалтиці, написав кілька богословських праць. Громада менонітів була заборонена в Німеччині та Нідерландах, й вони переселилися до Пруссії, займалися осушенням боліт, а відтак здобули від польс. короля право на постійне поселення. Наприкінці 18 ст. родини менонітів на запрошення царського уряду переїхали до *Російської імперії*. Менонітам була обіцяна свобода віросповідання, їх звільнили від військ, повинності, від усіх податків терміном на 10 років, виділили кожній родині 65 *десятин* землі та 500 *рублів*. 1789 меноніти заселили Хортицьку округу *Катеринославського намісництва*. Друга хвиля менонітського переселення (118 сімей) заснувала колонії (поселення) в Олександрівському та Новомосковському округах (1793—96). 1800 уряд переселив 150 сімей менонітів на р. Молочна Мелітопольського пов. *Новоросійської губернії*, виділивши для них 120 тис. десятин землі, а також 35 тис. десятин для менонітських колоній *Хортиці*. Менонітам дозволили варити пиво, виготовляти вино для власних потреб і торгівлі. 1820 у Молочанську (нині місто Запоріж. обл.) та на Хортиці було 58 колоній менонітів, а протягом 1835—52 на базі 5 колоній, що виникли в Олександрівську (нині м. *Запоріжжя*), з'явилася третя менонітська округа — Маріупольська. Упродовж 1828—66 у Молочанську постали 18 нових колоній. Поширення військ, повинності у менонітських колоніях 1874, а також голод 1879—80 спричинили їх еміграцію до Америки. Наприкінці 1890-х рр. у Рос. імперії налічувалося 50 тис. менонітів, що мешкали в 162 колоніях, у т. ч. в *Катеринославській губернії* — у 51 колонії, *Таврійській губернії* — у 57, *Херсонській губернії* — у 16 колоніях. Госп-ва менонітів мали найвищі показники землезабезпечення, вирізнялися зразковими і високопродуктивними породами худоби. Меноніти мали дрібні з-ди, ф-ки, млини, майстерні, займалися, крім сільс. госп-ва, шовківництвом. Вони надавали особливого значення вихованню та освіті дітей, вважали писемність найважливішою потребою людини, вирізнялися працьовитістю, соціальним укладом життя, морально-етичними нормами. Кожна їхня громада діяла незалежно від іншої, обирала власних духовних наставників та проповідників. Для вирішення громад, питань скликали «загальні церковні збори», постанови яких ухвалював «конвент духовних старшин», що представляв інтереси громади перед урядом. Напередодні *Першої світової війни* в Рос. імперії налічувалося бл. 105 тис. менонітів (19,2 % від заг. кількості німців в імперії). У роки війни царський уряд адм. шляхом виселив 150 тис. німців *Волині*. Упродовж *української революції 1917—1921* й *голоду 1921—1923 років в УСРР*, унаслідок політ, переслідувань й утисків реліг. громад, значна частина менонітів емігрувала до Канади та США. Запровадження соціалізації землі призвело до скорочення в 2 рази обсягу менонітського землекористування, у 3 рази — їх зернового клину, у 5—6 разів — поголів'я худоби. 1925 в УСРР налічувалося 56,8 тис. менонітів, які мешкали у 173 колоніях. За суцільної *колективізації сільського господарства, голодомору 1931—1933 років в УСРР* та масових репресій значна частина менонітів була депортована до Сибіру, Казахстану, на Урал. Менонітські колонії фактично перестали існувати, а наприкінці 1930-х рр. були остаточно ліквідовані. Якщо 1939 в УСРР налічувалося 546 тис. німців, то на поч. 1990-х рр. — лише 38 тис. Депортовані меноніти працювали в Нім. трудовій армії на Уралі, мешкали в переселенських зонах, втративши етнореліг. самобутність громад, способу життя, яку мали упродовж 150 років.

Літ.: Lexikon für Theologie und Kirche, t. 7. Б/м, 1962; Немцы в России и в СНГ 1763-1993. Stuttgart, 1993; *Осташева Н.В.* На переломе эпох...: Меннонитское сообщество Украины в 1914—1931 гг. М., 1998; *Хрящевська Л.* Переселення менонітів у південні райони України. «Краєзнавство», 2009, № 1—2. Центральний державний архів вищих органів влади України, ф. 1, оп. 2, сир. 3273, арк. 66-67.

Б.І. Марочко.

е-Енциклопедія історії України: <http://history.org.ua/index.php?l=EHUs>

Енциклопедія історії України: Т. 6. Ла - Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2009. - 790 с. <http://history.org.ua/LiberUA/ehu/6.pdf>